

לענין הלכה

הערות מעשיות בהל' כלאים שביעית, ובין המוצרים

גליון זה מודפס לעורר לב המעיין בלבד ולא לסמוך עליו למעשה **גליון 322**

בפוסקים מהו הגדרת מין אחד לענין זה? **ולכן אין לקנות שתילי עצי מאכל כיום אלא אם ידוע שהם מורכבים על מינם** (ס' משפטי ארץ ח"ב ערלה – כלאים פרק ג).
אסור לקיים עץ המורכב בין שהורכב בשוגג ובין שקנה חצר והיו בה עצים מורכבים אף שהורכבו ע"י גוי (שו"ע יו"ד סי' רצה סי', משפטי ארץ שם). איסור זה נוהג גם בחו"ל (שו"ע שם סי' א). מותר לאכול מעץ מורכב (ע' שו"ע שם סי' ז).

להלן רשימה חלקית של אילנות (מבית מדרש גבוה **הלכה הג"ר שאול רייכנברג שליט"א**). הרשימה דלהלן ע"פ רוב הוא נכון גם בחוץ לארץ (בהמ"ד גבוה להלכה).

אילנות שאין בהם חשש לקיים אותם: שבעת המינים (תמר, תאנה, זית, ענבים, רימון) אין חשש מורכב. תפוח מורכב רק עם מינו (ולכן אין איסור), וכן אבוקדו, אגוזי מלך, פקאן, אנונה, אפרסמון, חבוש, מנגו, קיווי, ליצ'י, גויאבה, צבר, פפאיה אין בהם חשש.

אילנות של ספק מורכב או חלקם מורכב באיסור: פרי הדר: לימון, לימה, קליפים (קלמנטינות ומנדרינות), קומקווט (תפוז סיני), אשכולית פומלה ופומלית, וכן שזיף, דובדבן, אפרסק, נקטרינה, אלה אמיתית (פיסטוק), משמש.

אילנות שרובם מורכבים: פרי אגס (PEAR) רובם מורכבים על חבוש וכן שקד רובו מורכב. ואסור לקיים עצים אלו בלי בירור.

בכל שאלה ניתן לפנות לביהמ"ד גבוה **הלכה בהתיישבות** 026488888

ובדיעבד אם קנה ושתל עץ פרי שיש בו חשש הרכבת אילן, ראוי לעשות שאלת חכם האם ובאיזה אופן צריך לעקרו. וע"ע **בשו"ת שבט הלוי** ח"ז סי' קפה.

ברכת שהחינו על פרי מורכב

יש שכתבו שאין לברך ברכת שהחינו על פרי מורכב מין בשאינו מינו, כיון שנעשה נגד רצון יתברך (ע' **הלק"ט** הובא **בהל"ל** סי' רכה סעי' א ד"ה פרי) ע"י **ס' וזאת הברכה** פ"ח עמ' 162) ויש אומרים שאפשר לברך (**שאלת יעב"ץ** וכך סתם **הגר"ח קניבסקי שליט"א** בס' **שונה הלכות** (הסביר הגר"ח קניבסקי **שליט"א** במכתב שאע"פ שבבה"ל מובאים ב' שיטות, מ"מ משמע שדעת הבה"ל נוטה כהשיטה שיכול לברך שהחינו (וזאת הברכה שם), אך **הכף החיים** (כו) פסק מחמת מחלוקת שאין מברך.

ויש שיעצו לפטור את הפרי המורכב בפרי חדש אחר (**שו"ת אגרות משה** ח"ב סי' נח, **שו"ת מנחת יצחק** ח"ג סי' כה).

ויש מפוסקי זמננו שהכריעו שאמנם אין לברך על הפרי המקורי שהורכב נגד רצון הבורא. אך אם לקחו גרעין מהאילן המורכב ונטעו במקום אחר, מברך על פירות האילן האחר ברכת שהחינו (אור לציון פי"ד סי' מה, וכן הכריע **הגר"ש אלישיב זצ"ל** (וזאת הברכה שם).

בימינו: וע' בס' **וזאת הברכה** (שם) שמאחר שיש כמה צירופים ודעות בפוסקים שאפשר לברך על פרי שגדל בעץ מורכב, ורוב ככל הפירות אינם ודאי מורכב, בזמנינו אפשר לברך שהחינו, עכ"פ אם אין ידוע בודאות שגדל בעץ מורכב (וע' לעיל שיש מקילין גם בזה).

² רוב פירות הדר מורכבים על עץ חושש (מין תפוז בר שאינו נאכל מחמת חמיצותו), ולפי דעת החזו"א (כלאים סי' ב ס"ק ט) נחשב מין אחד עם תפוז, אך לענין שאר פירות הדר הסתפק החזו"א (שם סי' ג ס"ק ז) האם נחשב כמין אחד, לכן דינו כספק כלאי האילן.

סוף זמן נטיעת אילן לפני שביעית

עץ מאכל: הרוצה לנטוע עץ מאכל לפני שביעית, נוהגים כהכרעת **החזון איש** (ע' זרעים סי' יז ס"ק כט) שאפשר לנטוע עד סוף יום ט"ז אב² וכן כתב **בשו"ת אור לציון** (שביעית פ"א סעי' א). וי"א רק עד סוף יום ט"ו אב [והשנה ט"ו באב חל בשבת צריך להקדים להשתיל לפני שבת, (ע' **משפטי ארץ** שביעית פרק א הערה 5). וע' סי' שו"ע סי' רנא בענין עשיית מלאכה ערב שבת אחר זמן מנחה].

שאר אילנות וירקות: דין זה נאמר רק לענין עץ פרי ולענין אילן סרק וירקות שמותר לשתול ולזרוע עד ט"ו אלול ע' **משפטי ארץ** שיטת הפוסקים בזה.

המעביר עץ שנשתל בעציץ **נקוב** (פ' שניטע בזמן היתר עד ט"ז באב (ולדעה שניה עד ט"ו באב - נקוב בקוטר 2.5 ס"מ)), מותר להעבירו עם כל גוש העפר שבעציץ, ולשתולו בקרקע, עד ראש השנה (**משפטי ארץ** פ"א סעי' ז).

עציץ נקוב שאדמה נופלת מהגוש: במה דברים אמורים כשנשארו הגוש שלם, אבל אם נופלת אדמה מהגוש ואין באדמה הנשארת כדי שיחיה בה העץ עד שיקלט מחדש, או שמתרופפת אחיזת השרשים באדמת הגוש, מותר לנוטעו רק עד ט"ז אב (ע"ש). וע' **במשמרת השביעית** (סוף פ"א) שע"פ **הגר"א** מותר להעביר עציץ נקוב רק עד ט"ו אלול (י"ד יום לפני שמיטה), **ולחזון איש** מותר אפילו בערב ראש השנה. [ועכ"פ מי שמעביר שתיל עם גוש עפר סמוך לשביעית – צריך לזוהר שלא יפול העפר].

להקדים נטיעת אילנות

רצוי להקדים נטיעה ושתילה לאביב של שנה שישית, ולא לדחותה לקיץ כדי שהצמחים יתבססו עד שנת השמיטה ונוכל להמנע מעבודות בשנה זו (**משפטי ארץ** פ"ה סעי' ג) וע' **סי' ישא יוסף** (ח"ה שביעית סי' ג).

נטיעה לצורך שביעית בתשעת הימים

שאלה: אלו שרוצים להספיק נטיעת האילן לפני ט"ו באב האם יש להימנע מלנטוע אילנות בתשעת הימים?

תשובה: ע"י **שו"ע** (סי' תקנ"א סעי' ב) דבתשעת הימים דהיינו מבין ר"ח אב עד תשעה באב אין לנטוע נטיעה של שמחה. וכתב **המשנה ברורה** (שם ס"ק יב) דכל בנין שאין צריך לו לדירתו ורק עושה כן להרוחה בעלמא, אסור.

גינות נוי: ע"י **שו"ת רבנות אפרים** (ח"א סי' שע"ד) דה"ה נטיעת וזריעת גינות נוי.

וכדי למנוע הצורך לטפל בשנת השמיטה רצוי להקדים נטיעת אילנות כמה שאפשר (וכנ"ל).

והנטוע אילן באופן דלא הוה נטיעה של שמחה כגון לאכילה או לצורך מצוה מותר אף בתשעת הימים (ע' **שו"ע ורמ"א** שם, ע' גמי תענית ומגילה דף ה).

קניית אילנות ללא חשש כלאי אילן

להסיר מכשול (איסור כלאי האילן): יש לדעת כי מרבית השתילים הנמכרים היום הם בעצמם נטעו בהרכבה (ולא רק שנטעו מגרעינים של פרי שגדל מאילן המורכב), חלקם מורכבים על מינם, וחלקם על מין אחר. ויש מינים שחלק מהשתילים מורכבים על מינם וחלקם על מין אחר, ויש גם ספיקות

³ מספיק זמן לפני שביעית (44 יום) כדי שיחול שנה ראשונה של ערלה בשנת תשפ"א (ויש עוד טעמים שצריך 44 יום ואכמ"ל).

ברכת שהחיינו בבין המצרים

כתב **השו"ע** (סי' תקנא סי' יז) "טוב לזוהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש, אבל על פדיון הבן אומר ולא יחמיץ המצוה, ובהג"ה וכן בפרי שלא ימצא אחר תשעה באב מותר לברך ולאכלו בין המצרים".

ובמשנה ברורה (סי' קצח) ד"אף על גב דאפילו אָבַל מברך 'שהחיינו', מכל מקום ימים אלו כיון שהזמן הוא הוא זמן פורענות אין כדאי לומר שהחיינו לזמן הזה". עכ"ד ומשמע שיש חסרון בנוסח 'שהחיינו', אבל ברכת הטוב והמטיב מותר לומר.

טעם איסור שהחיינו: ועי' א"ר בשם **המהרי"ל** שטעם איסור שהחיינו הוא משום שמחה, אכן **במ"ב** הנ"ל (ועוד) דהטעם משום **דאינו ראוי לומר נוסח הברכה**, (ועי' להלן דלכן י"א דמותר לקנות דברים חדשים ולברך 'הטוב והמטיב').

וביאור דבריהם, שאין ראוי להודות להקב"ה שחיכינו וזכינו להגיע לזמן הזה שבו נחרב בית המקדש. ואיתא במשנה בברכות 'כל שהוא ממין קללה אין מברכין עליו'.

לברך בפרהסיא: לפי טעם זה מי שמזדמן לו לברך שהחיינו, יש לעיין אם יש מקום להימנע מלברך בפרהסיא, כמו שמצינו בברכת שהחיינו על ירושה דכתב **הגרש"ז אויערבך זצ"ל** שאינו ראוי לברך עליו בשעת הלוי' בפרהסיא.

אך מדינתא אין בזה איסור ולכן לשון **השו"ע** 'טוב להיזהר'. **ברכת הטוב והמטיב:** באופן שקונה כלי חדש ולא מברכים שהחיינו, רק הטוב והמטיב י"א שמותר בבין המצרים (שאומרים ברכת המזון ובכל עת ברכת הטוב והמטיב). (**בסידור יעב"ץ** כתב שהוא פשוט וכ"ה **בשערי תשובה** סי' תקנ"א סי' ק"י בשמו וכ"כ שם **במחזיק ברכה** אוי"י וכ"ה **בשדי חמד** בין המצרים סי' ב' אוי"ג, (וכן עי' **שו"ת אגרות משה** ח"ג סי' פ"ע ועי' להלן **בס' מסורת משה**).

ולכן מותר לקנות מזוג, רהיטים, וכלים חשובים מ"יז בתמוז עד ר"ח אב אע"פ שיש בהם שמחה, משום שמברכים על כלים אלו [שנועדו לעימוש בני ביתן] "הטוב והמטיב" ולא שהחיינו. (**קרא עלי מועד פ"ב סעי' ג**).

ויש מחמירים שלא (לקנות) וללבוש כלים חשובים מ"יז בתמוז עד י' באב והטעם משום שמחה: עי' בא"ר (סי' תקנא סי' ק"ק מא וסי' ק"י) **וערוך השולחן** סי' תקנא סי' יח) שאין לקנות וללבוש בגדים חדשים [חשובים] מ"יז בתמוז גם באופן שאין איסור מצד ברכת שהחיינו [כגון שילבש שבת].

וכן עי' **בנף החיים** (סי' תקנא סי' ק"ה) דיש הבדל בין מלבוש לפרי, דפרי יברך בשבת אבל מלבוש אין לברך אפילו בשבת דאיכא שמחה טפי.

וכ"ד **החזון איש** (עי' מנהגי החזון איש **בס' קרא עלי מועד** אות א' – ג). ולפי דבריהם ה"ה דאין לקנות כלים חשובים חדשים.³

וכ"כ **מסורת משה** (ח"א עמ' ק"ע) בשם **הגר"מ פיינשטיין זצ"ל** שאין לקנות טלית או בגד חדש חשוב אפילו אם לא ילבשו עד אחר ט"ב אע"פ שמנהיגו שלא לברך שהחיינו בשעת קנין אלא בשעת הלבשה, דעיקר סיבת האיסור אינו שהחיינו, רק השמחה, והשהחיינו הוא רק סימן שיש ודאי שמחה. ולכן גם נעלים חדשים אם הם יקרים וחשובים אסור לקנות בין המצרים אע"פ שאין מברכים עליהם שהחיינו [מחמת שעשויים מעור שהוצרך להרוג בהמה].

לקנות בגד שאינו ראוי ללבוש: אם הבגד עדיין אינו ראוי ללבישה שצריך איהו תיקון מעט, (כגון אם רק צריך לעשות מכפלת) עדיין יש שמחה (ומשמע שאין לקנות) **מסורת משה** (שם). ואין להתיר לקנות טלית בלי ציצית מחוברים שעדיין אינו ראוי ללבישה, דהלא השמחה בקניית הבגד, ומה שלדינא צריך לחבר ציצית קודם הלבשה אינו גורע מעצם השמחה,

³ ומדברי הא"ר משמע דלא אסר הא"ר לקנות וללבוש בגדים חדשים אחרי י"ז בתמוז אלא כשמברך עליהם עתה שהחיינו [ואפשר גם כשמברך הטוב והמטיב] דעל ידי הברכה על המלבוש החדש איכא שמחה יתירה. אבל אם אינו מברך עתה שהחיינו מאיהו סיבה אין לאסור **קניית** בגד חדש או לבישתו עד ר"ח אב, שהרי הא"ר שם התיר ללבוש בגד חדש אחרי י"ז בתמוז אם כבר בירך שהחיינו בשעת הקנין קודם י"ז בתמוז. וכן משמע קצת מדבריו בסי' ק"ק מ"א שכתב בשם מהרי"ל: "אין אומרים שהחיינו כדי למעט השמחה". וכן משמע מדברי הכף החיים שם (סי' פח) שכתב על דברי הא"ר דלפי המנהג שלנו שלעולם אין מברכים שהחיינו על בגד חדש בשעת קנין אלא בשעת לבישה ראשונה אי"כ אפשר לומר דמותר לקנות בגד חדש אחרי י"ז בתמוז [רק לא ילבשו עד אחרי תשעה באב] עכ"ד.

אולם מדברי החזון איש הנ"ל משמע דס"ל **דאין נכון לקנות** ולא ללבוש בגדים [או כלים] חשובים חדשים אחרי י"ז בתמוז גם אם אינו מברך עתה שהחיינו מאיהו סיבה, דבכל זה איכא שמחה יתירה.

דהבגד עצמו נגמר (**מסורת משה** שם).

ברכת שהחיינו בשבת

פשטות דעת **השו"ע** שאין לברך שהחיינו אף בשבת בבין המצרים, אכן כתב **המ"ב** (שם) **דבשבת אין להחמיר בזה**, דבלאו הכי הרבה אחרונים מסכימים להקל בשבת. ע"ש.

ויש מחמירים אף בשבת (**מג"א** סי' ק"ק מב שהביא **שער הכוונות** בשם **האריז"ל**) וכן משמעות **השו"ע** וכנ"ל). ואפשר הטעם שגם בשבת אין כדאי לומר שהחיינו שמראה על חסרון הכרת זמן פורענות (וגם בשבת בבין המצרים נוהגין לקרות הפטרה דפורענותא). וטעם המתירין שקי"ל אין אבלות על המקדש בשבת.

לשמור הפרי עד שבת: עי' **ברמ"א** (שם) שפרי שלא ימצא אחר תשעה באב מותר לברך ולאכלו בין המצרים. וכתב **המ"ב** סי' קא דזה באופן שלא יכול לשמור הפרי עד שבת מפני שיתקלקל.

אשה מעוברת: וכתב **המשנה ברורה** (שם סי' ק"ק צט) דאשה מעוברת מותרת לאכול פרי **בלא** 'שהחיינו', דשמא תתאוה ויגרור נזק לה ולולד. וכן חולה גם כן מותר, שהפירות פותחין לו תאוה לאכול דברים טובים, ובמקום חולי לא קבלינן עלן.

(וביאר **הגר"ח קניבסקי שליט"א** דאינו דומה לפרי שלא ימצא אח"כ דכתב **הרמ"א** שיברך שהחיינו, דכיון דמותר לו לאכול רק מחמת חולי ל"ש לומר שהחיינו לזמן הזה (**קרא עלי מועד פ"ב**)).

טיסה במטוס

יש שכתבו שראוי להמנע מטיסה במטוס בתשעת הימים (**הליכות שלמה** (פ"ד סכ"ד) בשם **הגרש"ז אויערבך זצ"ל** וסי' **מבית לוי שלם הגר"ש וואזנר זצ"ל ונס' אמת ליעקב** (סו"ס) תקנא בהערה) כתב בשם **האריז"ל קמנצקי זצ"ל** שאם הנסיעה לשם מצוה כגון כיבוד אב ואם מותר).

ניתוח בבין המצרים

וכן ניתוח שאינו דחוף כדאי להמנע מ"יח אב. ועדיף להמנע מכך מ"יז בתמוז. עי' סי' **מבית לוי** בשם **הגר"ש וואזנר זצ"ל** עי' סי' **קרא עלי מועד** (סוף פ"ב).

יש להתיר עד ר"ח אב: בחור אחד שאל את **הגר"מ פיינשטיין זצ"ל** אם יכול לעשות ניתוח תוך ה"בין המצרים" דרצונו לחזור לישיבת בריסק בארץ ישראל לזמן אלו. והשיב – לגבי בין המצרים, הנה בסי' תקנ"א סעי' י"ח מוזכר 'צריך לזוהר מ"יז בתמוז עד ט' באב וכו' ולא יכו התלמידים בימים ההם". וזה משום שיש שם מרירי (סעי' יח קטב מרירי). אבל מסתבר שזה רק בהכאה שבא לייסור, כענין של הכאה של כעס וכדומה. אבל הכאה שהוא ברצונו ולטובתו של המקבלו, אינו נכלל. וממילא עד ר"ח אב יש להתיר עשיית הניתוח. אבל בטי' ימים עצמם, יש ענין של "אתרע מזליה" דגם ממעטים במשא ומתן, ובדינים עם גויים וכו' (כדאיתא בסי' תקנא סעי' א, סעי' ב), וגם מוזכר שלא ילך בנסיעות בימים ההם, מאותו טעם (**מסורת משה** ח"א אות טסה).

לקנות דברים חדשים בתשעת הימים

תשעת הימים: אסור לקנות בגדים חדשים מ"יח ואילך אפילו בגדים שאינם חשובים כגון נעלים וגרביים, ואף אם דעתו שלא ללבושן עד אחר תשעה באב אסור (**רמ"א** סי' תקנא סעי' ז **מ"ב** סי' ק"ק מה – מט, **קרא עלי מועד** פ"ד סעי' ט).

לחפש דירה חדשה

טוב להימנע מלחפש בית חדש או דירה חדשה בבין המצרים (**הגר"ח קניבסקי שליט"א** 'טעמא דקרא' הנהגות **ממון החזון איש** אות מא), וכן עי' **בארחות רבינו** (ח"ב) מסופר בשם הרבנית (אשתו של **הקה"י זצ"ל**) שהם היו גרים בדירה צרה וקטנה, ואעפ"כ הקפיד אחיה (מרן החזון איש זצ"ל) שלא תלך בבין המצרים לחפש ולראות דירה מרווחת עכ"ד.

ולכאורה הטעם שבזמן שמתאבלים על חוסר ושריפת בית אלקינו, אינו ראוי לחפש הרווחת ביתו. [וכל מקרה לגופו דלפעמים יש בזה צורך גדול וא"א לדחות].

שם אשת לוי: עי' **דעת זקנים** שם אשת לוי 'אותה' 'ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אותה' **ללוי במצרים** (פינחס כו: נט).

<p>לתרומות הערות והארות – 0533-163-916 נא להשאיר הודעה (מ. הרסקין - מודיעין עילית)</p> <p>ניתן לקבל הגיליון במייל: g089285647@gmail.com וכן הגיליון 'ללמוד ולקיים' על סדר הדף היומי</p> <p>"קו בארבע אמות" 0722-549-661</p> <p>דף היומי: ענינים מעשיים - שלוהה 1,2 לענין הלכה - שלוהה 3 השבוע – הל' בין המצרים</p>
--

¹ לפי מה שבררנו טעם זה הוא לא ע"פ סוד (אלא או משום ברכת שהחיינו הוא רשות עי' בסי' דברי שלום ח"ח, או משום דגם בשבת אין כדאי לומר נוסח שהחיינו).